

Jonas Drungilas

<https://orcid.org/0000-0002-2037-2923>

Instytut Historii Litwy, Wilno

„Zakon szlachecki”: rola szlachty podlaskiej w dziejach prowincji litewskiej franciszkanów konwentualnych (druga połowa XVIII – początek XIX w.)*

Zarys treści

Artykuł analizuje przyczyny aktywnego wstępowania szlachty podlaskiej do klasztoru franciszkanów w Drohiczynie w okresie od drugiej połowy XVIII do początku XIX w. na podstawie danych Memoriału franciszkanów wileńskich. Ukazuje to w pewnym stopniu znaczenie mnichów z tego regionu dla litewskiej prowincji franciszkanów.

Abstract

The article analyses why the nobility of Podlasie willingly entered the Franciscan monastery at Drohiczyn from the second half of the eighteenth to the beginning of the nineteenth century based on data from the Vilnius Franciscan journal of records (Memorial). To some extent, it shows the importance of the monks from this region to the Lithuanian Franciscan province.

Słowa kluczowe: franciszkanie konwentualni, *memoriale*, klasztor, rodzina, Podlasie, szlachta

Keywords: Conventual Franciscans, *memoria* (journals of records), monastery, family, Podlasie, nobility

„Powołani” – te słowa w sercu każdego człowieka, który wybrał drogę zakonną, świadczą o tym, że Pan powołał go do kroczenia drogą świętości poprzez złożenie ślubów ubóstwa, czystości i posłuszeństwa. Kiedy historyk analizuje dane o przyjmowaniu kandydatów na mnichów, często na marginesie świadomości pojawiają się ciekawe pytania: jak?, przez kogo Pan przemówił do nich?, jakie były Jego „narzędzia”? Trzeba przyznać, że w bogatej historiografii badań zakonów

---

* Artykuł przygotowany w ramach projektu „Lietuvos pranciškonų konventualų prozopografinis tyrimas” (Nr. S-MIP-17-33), finansowanego przez Litewską Radę Naukową.

Rzeczypospolitej Obojga Narodów dominuje tematyka religijna, podczas gdy aspekty społeczne, które pozwalają zweryfikować rolę rodziny i bliskich w wyborze życia zakonnego kandydata są w mniejszym stopniu wskazywane i analizowane. Oczywiście wynika to przede wszystkim z braku materiałów źródłowych potrzebnych do zbadania tego problemu. Z drugiej strony, w kontekście Rzeczypospolitej, gdzie dominował stan szlachecki, badanie mnichów szlacheckiego pochodzenia i ich pokrewieństwa jest ważne i znaczące. Dlatego genealogia, która pozwala przyjrzeć się trudnemu do rozwikłania mechanizmowi rekrutacji nowych kandydatów do zakonu, powinna być w tym przypadku pomocna.

Otóż badanie portretu zbiorowego litewskiej prowincji franciszkanów konwentualnych z okresu od drugiej połowy XVIII do początku XIX w. wykazało, że aż 68% zakonników w tym czasie wywodziło się ze szlachty, a z nich 39% z Mazowsza i Podlasia. Ponadto region podlaski z ufundowanym na początku XV w. klasztorem franciszkanów w Drohiczyńcu przewodził litewskiej prowincji pod względem liczby powołań¹. Pokazuje to znaczenie tego klasztoru w całej tej prowincji i pozwala postawić pytanie: dlaczego doczekał się on tak dużej i stałej liczby kandydatów z drobnej szlachty podlaskiej? W poszukiwaniu odpowiedzi pomocny będzie szerszy kontekst historyczny klasztoru w Drohiczyńcu, zarysowany przez ks. Eugeniusza Borowskiego w obszernym studium historycznym, w którym omówił on różne aspekty dziejów tego klasztoru. Należy też wspomnieć o ważnej publikacji Tomasza Jaszczolta, zawierającej opracowanie sporządzonej przez o. Karola Żerę w 1796 r. listy darczyńców wspomnianego klasztoru z lat 1678–1783². Natomiast głównym źródłem naszych badań są nekrologi z litewskiej prowincji franciszkanów konwentualnych, zwane Memoriałem. Zawiera on dane osobowe zakonników zmarłych w latach 1702–1832 (imię, rodzice, miejsce urodzenia, data chrztu, obłóczyn i in.)³. We wspomnianych nekrologach franciszkanów konwentualnych, które można nazwać „kwestionariuszami biograficznymi”, bardziej obfite i szczegółowe dane gromadzone były od drugiej połowy XVIII w.

¹ J. Drungilas, *Lietuvos mažesniųjų brolių konventualų provincijos kolektyvinis portretas (XVIII a. antroji pusė – XIX a. pradžia)*, w: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė: Luomas. Pašaukimas. Užsiėmimas*, red. R. Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius 2019 (XVIII Amžiaus Studijos, t. 5), s. 44–64.

² E. Borowski, *Działalność franciszkanów w Drohiczyńcu nad Bugiem od schyłku XIV wieku do 1832 roku*, „Studia Teologiczne” 10, 1992, s. 159–207; T. Jaszczolt, *Lista dobrodziejów klasztoru franciszkańskiego w Drohiczyńcu z lat 1678–1783*, w: *Małe miasta: zabytki*, red. M. Zemło, R. Dobrowolski, Lublin–Supraśl 2009 (Acta Collegii Suprasliensis, t. 12), s. 133–173.

³ Podstawą artykułu jest rękopis przechowywany w LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 669: „Memoriale patrum ac fratrum nostrorum conventualium S. Francisci tam in hac nostra ecclesia Vilnensi quam extra sepulcorum ante et post unionem provinciae huius Lithuaniae mortuorum, diligenter ex variis actis huius conventus Vilnensis aliisque authoribus et variis scriptis connotatum a fratre patre Antonio Gumowski, patre et exguardiano huius conventus, regente studii, 1702”. Następnie ukazała się edycja źródła: *Vilniaus Mažesniųjų brolių konventualų Memorialas 1702–1832*, red. D. Baronas, Vilnius 2021 (Studia Franciscana Lithuanica, t. 8).

do 1832 r. Zatem jako ramy chronologiczne badań wybrano ten okres, a wyselekcjonowane życiorysy mnichów z regionu Podlasia posłużyły do dalszej analizy.

Celem niniejszego artykułu jest zbadanie przyczyn wstępowania szlachty podlaskiej do zakonu franciszkanów, na podstawie danych wybranych z Memoriału, i ukazanie tym samym – przynajmniej częściowo – znaczenia wkładu zakonników z tego regionu w działalność litewskiej prowincji franciszkanów konwentalnych.

Szlacheckie pochodzenie

Jak wiadomo, pochodzenie społeczne osoby wstępującej do klasztoru nie było dla zakonu istotne i nie wpływało na przyjęcie, choć na przestrzeni wieków widać zmieniające się proporcje mnichów wywodzących się z różnych warstw społecznych. Na przykład według wyliczeń Małgorzaty Borkowskiej OSB przed 1650 r. do zakonu benedyktynek wstąpiło tylko kilka kobiet chłopskiego pochodzenia, a szlachcianki trzykrotnie przewyższały liczbę mieszczanek. Natomiast w latach 1650–1750 nie było już chłopów, a liczba mieszczek zmalała jeszcze bardziej, podczas gdy szlachcianek i córek magnackich wzrosła. Dopiero w XIX w. zakon ten doczekał się masowego napływu mieszczek i chłopskich dziewcząt⁴. Podobnie było z franciszkanami konwentalnymi. Według obliczeń Henryka Gapskiego w pierwszej połowie XVII w. w Rzeczypospolitej Obojga Narodów franciszkanie konwentalni pochodzenia szlacheckiego stanowili tylko 14,4% wobec 78,3% mieszczan i 7,3% chłopów⁵. Ponadto Stanisław Litak ustalił, że 82,45% konwentów franciszkańskich znajdowało się w miastach, a reszta na wsiach⁶. Wynikałoby z tego, że ten zakon powinien być zdominowany przez mnichów pochodzenia mieszczańskiego. Jednak po zbadaniu danych z okresu od drugiej połowy XVIII do początku XIX w. okazało się, że 68% franciszkanów konwentalnych pochodziło ze szlachty, 1% stanowili konwertyci żydowscy, 7% mieszczanie i 9% chłopcy, przy 15% nieznanego pochodzenia⁷. Zatem, podobnie jak w przypadku benedyktynek, świadczy to o zmieniającym się charakterze społecznym wspólnoty zakonnej, a jednocześnie pozwala na społeczne scharakteryzowanie Braci Mniejszych Konwentalnych jako w tym okresie stosunkowo zamkniętego, szlacheckiego zakonu.

Na szlacheckie pochodzenie osób wstępujących do zakonu w Memoriale wskazują różne świadectwa – szlacheckie pochodzenie rodziców (*nobilium parentum*)

⁴ M. Borkowska OSB, *Życie codzienne polskich klasztorów żeńskich w XVII–XVIII wieku*, Kraków 2017, s. 35.

⁵ H. Gapski, *Rekrutacja do zakonów męskich w Polsce w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku*, Lublin 1987, s. 111.

⁶ S. Litak, *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 roku. Struktury administracyjne*, Lublin 1996, s. 103.

⁷ J. Drungilas, *op. cit.*, s. 59.

lub pochodzenie to potwierdzające cechy „drugorzędne” – stanowisko, pozycja rodzicielska (np. *thesaurariorum tribunalium Magni Ducatus Lithvaniae, thesaurariorum de Vitebscensium*), więzy rodzinne (*de domo*) czy pochodzenie z mazowieckich lub podlaskich okolic szlacheckich (*villa nobili*)⁸. O sporadycznym „przebijaniu się” aspektu szlacheckiego w tym zakonie również przypominało używanie nazwy herbu. Na przykład w omawianym źródle herb bezpośrednio wzmiankowany jest przy biogramie o. Stefana Niewiarowskiego, z dopiskiem, że jego rodzina pieczętuje się Półkozicem (oryg. *stematę Pułkozić*)⁹. W innych przypadkach, których nie jest wiele (praktyka ta nie wykształciła się zresztą w XVIII w.), nazwa herbu figuruje obok nazwiska. Na przykład w tytule utworu okazjonalnego obok nazwiska o. Antoniego Gałęckiego (†1679 r.) wskazany jest jego herb szlachecki Junosza¹⁰. Tak samo przy nazwisku o. Dominika Czarnockiego (1753–3 IV 1812) z powiatu mielnickiego figuruje alternatywna nazwa herbu Lis – *Mzura*¹¹.

Także inny przykład dowodzi, że w zakonie franciszkańskim istotne było pochodzenie szlacheckie. Otóż w opisie zmarłego w 1812 r. Cypriana Kryszpina pochodzenie jego rodziców nie było znane sporządzającemu nekrolog. Widząc jednak pierwszą część słynnego nazwiska rodu Kryszpin Kirszensztejn, bez wchodzenia w szczegóły stwierdził on, że osoba ta zdecydowanie pochodzi z tej rodziny i dodał: „Jeden z tego rodu był biskupem żmudzkiem, drugi kasztelanem witebskim, później – wojewodą”¹².

Te nieliczne przypadki pokazują, że szlacheckie pochodzenie zakonników, pomimo założenia franciszkańskiego habitu i przyjęcia nowego zakonnego imienia, nie zniknęło, a nadal było mniej lub bardziej akcentowane przez samego mnicha jako część jego tożsamości.

Klasztor franciszkanów w Drohiczynie a miejscowa szlachta

Klasztor franciszkanów w Drohiczynie powstał na początku XV w. W 1498 r. miasto to uzyskało prawo magdeburskie, a później stało się stolicą województwa

⁸ Stwierdzono, że m.in. 92% ludności szlacheckich okolic na Podlasiu stanowiła szlachta, a 8% chłopci; A. Laszuk, *Ludność województwa podlaskiego w drugiej połowie XVII wieku*, Warszawa 1999, s. 46.

⁹ LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 669, k. 131v.

¹⁰ *Strzała wieczney szczęśliwości [...] Pana P. Mikołaja Krzysztofa z Chalca Chaleckiego Woiewody Nowogrodzkiego [...]*, Wilno: W drukarni OO. Bazylianów Ś. Trojcy, 1654.

¹¹ LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 669, k. 124.

¹² *Ibidem*, k. 126: „Venerandus Frater Cyprianus Kryszpin, in baptismo Iosephus, filius Iosephi et Agathae Kreyweniowna, districtus Calvariensis, villa Sztabuliszki, in parochia Ludvinensi, baptisatus 1788 martii 9. De familia Kryszpin fuit unus episcopus Samogitiae. Alter castellanus Vitebsciensis, post palatinus”.

podlaskiego. Wraz ze zmianą statusu miasta wzrosło także znaczenie klasztoru. Warto zauważyć, że 4 lutego 1652 r. w kościele umieszczono ważną relikwię – część zgrzebnej koszuli św. Franciszka¹³. Znajdował się tu obraz św. Antoniego z Padwy, bogaty w srebrne wota, co także świadczy o znaczeniu tego kościoła dla lokalnej społeczności. Funkcjonowały bractwa św. Franciszka (od 1646 r.), a także św. Anny, które posiadało osobną kaplicę, gdzie odprawiano godziny liturgiczne oraz msze święte¹⁴. Wreszcie na początku XVIII w. wybudowano murowany kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, w którym obradowały także sejmiki ziemskie. Dzięki wielu budynkom i murowanej architekturze ten franciszkański kompleks wyróżniał się na tle ówczesnego miasta. Dodatkowo w klasztorze mieścił się nowicjat, w którym mieszkało 28 mnichów. Chociaż od 1654 r. w mieście posługiwali jezuita, a od 1774 r. zamiast nich działali pijarzy¹⁵, to jednak franciszkanie górowali nad tymi zakonami swoją zasłużoną sławą.

Nie dziwi więc, że klasztor ten przyciągał wielu różnych darczyńców. Na kościół hojnie składała dary lokalna społeczność: chłopci, mieszczenie, drobna szlachta, duchowieństwo, zakonnicy, a także prominentne rody podlaskie, jak Butlerowie, Kuczyńscy, Łuzacy, Niemirowie, dostojnicy Rzeczypospolitej Obojga Narodów (np. hetman Jan Klemens Branicki), wysokiej rangi duchowieństwo (sufragan łucki Kazimierz Zwierz), wreszcie władcy (np. Jan III Sobieski)¹⁶. Najbardziej pamiętnym w historii tego klasztoru darczyńcą był chorąży ziemi bielskiej Marcin Kuczyński. W 1738 r. z inicjatywy ówczesnego gwardiana o. Antoniego Dąbrowskiego rozpoczęto budowę murowanego klasztoru, którego fundatorem był właśnie chorąży bielski Marcin Kuczyński (†1751 r.). Z tego okresu zachowała się opowieść: gdy gwardian o. Antoni modlił się o pomoc Niebios w budowie tego klasztoru, pracujący w okolicy oracze wyorali dużą sumę pieniędzy, którą jednak później musieli przekazać staroście drohickiemu Janowi Ossolińskiemu. Wówczas z pomocą przy budowie klasztoru pospieszył hojny Marcin Kuczyński¹⁷. Nawiasem mówiąc, pamięć o fundatorze uwieczniana była nie tylko podczas mszy świętych, godzin liturgicznych, ale w klasztorze znalazły się nawet dwa jego portrety: jeden nad drzwiami refektarza, a drugi w sali prowincjała¹⁸. Tak więc

¹³ VUB, RS, F4-36467, k. 445; J. Makarczyk, *Prowincja litewsko-białoruska Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych w latach 1687–1845*, Grodno 2012, s. 150.

¹⁴ J. Makarczyk, *op. cit.*, s. 185.

¹⁵ J. Maroszek, *Klasztory Podlasia. Źródła kultury i świadomości narodowej*, Białystok 1995, s. 20–28.

¹⁶ E. Borowski, *op. cit.*, s. 164–166.

¹⁷ LMAVB, RS, F18-177, k. 88.

¹⁸ „1737 ipso festo Asumptionis wielmożny Marcin Kuczyński konwentu naszej dobrodziej a in rei veritate fundator bo z jego łaski stanął klasztor, którego portret jeden jest w refektarzu nad drzwiami a drugi w sali prowincjałskiej, dał na mury czerwonych złotych dwieście siedemdziesiąt siedem i tyńfów jedenaście. Rachując czerwony złoty po tyńfów trzynaście i szóstaków dwa czyli złotych 4.796 groszy 24” T. Jaszczółt, *Lista dobrodziejów klasztoru franciszkańskiego...*, s. 157; E. Borowski, *op. cit.*, s. 165.

imiona i nazwiska dobrodziejów i fundatorów nieustannie w myślach lub na ustach wypowiedane głośno w modlitwach franciszkanów podtrzymywały przekazywaną przez wieki z pokolenia na pokolenie żywą pamięć o ich szczodrości.

Po szczegółowej analizie listy mnichów z Podlasia dostrzegamy drugą stronę tego zjawiska. Oto sześciu mężczyzn z rodu Lubowickich z Podlasia: Bernardyn (†31 III 1780), Józef (†22 VI 1822), Piotr (†21 III 1799), Franciszek (†30 V 1740), Stefan (†17 I 1769), Wincenty (†24 I 1719) zostało franciszkanami. Okazało się, że fundatora Marcina Kuczyńskiego i Lubowickich łączyły więzy krwi. Oba te rody miały wspólnego przodka żyjącego w XV w. i używały tego samego herbu Ślepowron¹⁹. Nie mam pewności, czy go wspominali, ale prawdopodobnie w XVIII w. rodziny te miały jeszcze świadomość wspólnego pochodzenia²⁰. Ten i podobne przypadki pobudzały zatem kulturę *memoriae*²¹, którą pielęgnowały zarówno miejscowe rodziny szlacheckie, jak i pochodzący z tego regionu i mieszkający w klasztorze franciszkanie²².

Takie przypadki dają wgląd w mechanizm rekrutowania nowych kandydatów. Przyciągał ich przede wszystkim przykład z najbliższego otoczenia, gdy stryj zrobił wrażenie na bratanku, starszy brat – na młodszym i tak dalej. Zatem w tym „łańcuchu” inklinacji wyznaniowej znaczące były więzy pokrewieństwa²³. I to nie przypadek, że wśród zakonników szlachty podlaskiej znajdujemy nawet kilkadziesiąt spokrewnionych rodzin: Czarkowscy, Czarnoccy, Gałęccy, Gierałtowsy, Godlewscy, Gojżewscy, Kamięscy, Koćmierowscy, Kosieradzcy, Krasnodębscy, Kryńscy, Lubowiccy, Łuniewscy, Mystkowscy, Mogilniccy, Morzowie, Niewiarowscy, Niwińscy, Olędzcy, Smorczewscy, Święccy, Tchórzniccy, Tonkielowie, Twarowscy, Żerowie, którzy litewskiej prowincji franciszkańskiej dali dwóch, trzech, a nawet pięciu mężczyzn z rodu²⁴.

¹⁹ T. Jaszczolt, *Kuczyńscy i Lubowiccy herbu Ślepowron (Korwin) w ziemi drohickiej od XV do połowy XVI wieku – zarys dziejów rodziny*, „Ciechanowiecki Rocznik Muzealny” 4, 2008, s. 155–210.

²⁰ Np. w 1715 r. Wiktoryn Kuczyński w swoim pamiętniku wymienia Józefa Lubowickiego; W. Kuczyński, *Pamiętniki 1668–1737*, red. J. Maroszek, Białystok 1999, s. 45.

²¹ Więcej zob. O.G. Oexle, *Memoria als Kultur*, w: *idem, Memoria als Kultur*, Göttingen 1995, s. 9–78.

²² T. Jaszczolt, *Lista dobrodziejów klasztoru franciszkańskiego...*, s. 133–173.

²³ LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 669, k. 151, np.: „Casimirus Kamięński [...]. [Eius patrinus adolescens Paulus Pliszka Francisci nomine insignitus in Ordine nostro suo tempore exprovincialis]”.

²⁴ **Czarkowscy**: Ambroży (1724–4 III 1799), Dominik (†4 VII 1794), Franciszek (1724–21 IX 1782), Romuald (†11 XI 1782), Stefan (12 VIII 1771–7 III 1813); **Czarnoccy**: Dominik (1753–3 IV 1812), Stefan (†3 VIII 1801); **Gałęccy**: Jakub (1695–3 IX 1735), Mikołaj Antoni (ok. 1620–1679), Placyd (†5 VII 1728); **Gierałtowsy**: Bonawentura (†25 IX 1741), Piotr (†1781); **Godlewscy**: Antoni (†1774), Dydak (1681–26 XI 1758), Piotr (10 XII 1749–16 V 1823); **Gojżewscy**: Andrzej (1760 –3 IV 1812), Hyacint (1756–6 IX 1814); **Kamięscy**: Fulgenty (1746–30 XI 1822), Kazimierz (23 VIII 1750–28 II 1828), Stefan (†1 IV 1800); **Koćmierowscy**: Feliks (1772–29 III 1811), Ignacy (†14 II 1798); **Kosieradzcy**: Antoni Kiril (1729–23 V 1806); **Krasnodębscy**: Kajetan (1712–30 XII 1785), Lucy (1748–15 VII 1802), Ludwik (1706–9 VIII 1778);

Z drugiej strony do przycięgania nowych kandydatów przyczyniał się czynnik powinowactwa. Wyraźnym przykładem działania tego zjawiska są należący do jednego pokolenia (z powiatu drohickiego) przedstawiciele kilku rodzin spowinowacanych ze sobą (poprzez małżeństwa), którzy zostali franciszkanami: Stefan Czarkowski (†1813 r.) → Piotr (†1824 r.) i Szymon Twarowscy (†1812 r.) → Franciszek Tchórznicki (†1809 r.) → Józef Lubowicki (†1822 r.). Uważa się, że Stefan Czarkowski miał powiązania rodzinne z Tchórznickimi, gdyż urodził się w *villa nobili Tchorznicza-Wyszki*, a matką Franciszka Tchórznickiego była Dominika Twarowska, matką zaś Józefa Lubowickiego – Ewa Twarowska²⁵. Można więc mówić o nakładaniu się czynników wyznaniowych i społecznych, kiedy jeden członek rodziny wstępował do klasztoru, a za nim inni bliżsi lub dalsi krewni, tworząc w ten sposób zakonne „klany”.

Do rekrutacji nowicjuszy przyczynił się również osobisty duchowy urok franciszkanów i ich wpływ. Na przykład o. Joachim Ligenza Niewiarowski, potomek słynnej rodziny szlachty podlaskiej, został osobiście zachęcony do wstąpienia do klasztoru franciszkanów przez o. Wincentego Radziszewskiego²⁶. Oczywiście na przyczynę wstąpienia mogły mieć wpływ też ówczesne czynniki demograficzne – rodziny wielodzietne, co jest również odnotowane w księdze nekrologów franciszkańskich w Wilnie. W jednym miejscu wskazano, że w rodzinie przyszłego zakonnika urodziło się czwarte dziecko (Franciszek Tchórznicki †1809 r.) lub że do klasztoru wstąpił starszy brat (Roch Mogilnicki †1830 r.)²⁷.

Kryńscy: Antoni (1761–29 V 1810), Bonawentura (1708–11 IV 1777), Roger (1774–30 XI 1820); **Lubowiccy:** Bernardyn (†31 III 1780), Józef (11 V 1751–22 VI 1822), Piotr (†21 III 1799), Franciszek (1700–30 V 1740), Stefan (1715–17 I 1769), Wincenty (†24 I 1719); **Łuniewscy:** Antoni (1760–28 XI 1813), Franciszek (1722–16 X 1759); **Mystkowscy:** Andrzej (10 III 1739–2 III 1801), Antoni (22 X 1748–1 VII 1813); **Mogilniccy:** Daniel (†1693), Dominik Roch (24 X 1762–8 XII 1830); **Morzowie:** Hyacint Leon (1687–6 II 1710), Franciszek; **Niewiarowscy:** Antoni (5 II 1769–19 VI 1841), Joachim (3 I 1743–26 X 1808), Stefan (18 II 1748–9 IX 1816); **Niwińscy:** Hyacint (†22 VI 1792), Józef (†19 XI 1787), Kajetan (†11 X 1785), Kazimierz (†24 XI 1787), Filip (†21 VI 1792), Stefan (1720–28 VI 1772), Wacław (1732–27 III 1785); **Ołędzcy:** Dominik (1745–13 IX 1802), Stefan (1756–8 IV 1809); **Smorzewscy:** Ludwik (1766–12 III 1813), Ludwik Józef (†30 VII 1807), Ludwik (1720–1790); **Święccy:** Antoni (†21 IX 1788), Faustyn Barnaba (†1773); **Tchórzniccy:** Dominik (1754–3 XI 1802), Modest Leon (1756–18 IX 1793), Franciszek (1767–4 IV 1809); **Tonkielowie:** Maciej (1725–19 VI 1801), Stefan (1750–13 VII 1777); **Twarowscy:** Piotr (20 III 1766–13 X 1824), Szymon (1752–27 III 1812); **Żerowie:** Mikołaj (1740–17 IV 1809), Marek (1743–20 XI 1778), Karol Gaudenty (3 XI 1743–22 X 1802), Franciszek (†17 V 1793), niniejsza lista została sporządzona na podstawie *Memoriału* litewskiej prowincji franciszkanów; zob. LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 669.

²⁵ *Ibidem*, k. 113, 118v, 127, 141, 145.

²⁶ *Ibidem*, k. 114v: „Ligęza Niewiarowski, [...] baptisatus in aliena parochia Siemetyczensi clericorum S. Vincentii a Paulo missionarium. Hortatore ad ingressum religionem S. Francisci Assisiensis franciscanorum Vincentio Radziszewski franciscano”

²⁷ *Ibidem*, k. 118v, 155: „natu maior”; „natu minor, quartus ordine”.

Tym samym wstąpienie do klasztoru franciszkanów stało się wyrazem więzów między rodami podlaskimi, może też zwyczajem, konsekwentnie przyczyniającym się do zasilania stanu osobowego prowincji litewskiej.

Franciszkanie a spuścizna kultury Wielkiego Księstwa Litewskiego: Kazimierz Kamiński, Antoni Niewiarowski, Karol Żera

Jak każdy zakon, franciszkanie mieli wielu braci wyróżniających się w różnych dziedzinach kultury Wielkiego Księstwa Litewskiego. Poniżej przedstawiam biogramy trzech mnichów wywodzących się ze szlachty podlaskiej (niewystępujące w słowniku polskich pisarzy franciszkańskich²⁸), które pozwalają szczegółowo przyjrzeć się różnorodnej działalności zakonników na niwie kultury Wielkiego Księstwa Litewskiego.

O. Kazimierz Kamiński (23 VIII 1750–28 XII 1828) to jeden z najśłynniejszych architektów franciszkańskich tamtych czasów. Urodzony w powiecie drohickim, w okolicy Kamianki-Wańki, w rodzinie Andrzeja i Felicjany z Rzewuskich Kamińskich (herbu Ślepowron)²⁹. Do klasztoru franciszkanów wstąpił 4 marca 1771 r., nieprzypadkowo wybrał więc imię Kazimierza, patrona tego dnia. Odbił nowicjat w Wilnie, śluby zakonne złożył 17 marca 1772 r., a w 1776 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Wreszcie 2 czerwca 1784 r. został doktorem teologii. Wiadomo, że początkowo studiował teologię w Wilnie, a następnie wraz z konfratrem Józefem Lubowiczem wyjechał na studia do Włoch, gdzie jako wolny student studiował architekturę i matematykę na uniwersytecie w Padwie (nie w Bolonii, jak wskazuje historiografia)³⁰.

Po powrocie z Włoch zaczął stosować w praktyce zdobytą tam wiedzę. Wiadomo, że zaprojektował murowaną dzwonicę klasztoru w Drohiczynie³¹. W 1778 r. wraz z architektem Augustynem Kosakowskim (1737–1803) przebudował wileński franciszkański kościół Najświętszej Marii Panny i klasztor³². W trakcie modernizacji gotycka sylwetka wspomnianego kościoła została zmieniona na spokojniejszą, barokową, a fasady klasztoru nabrały cech przejściowych od baroku

²⁸ Zob. *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich: (Bernardyni i Franciszkanie Śląscy, Franciszkanie Konwentualni, Klaryski oraz Zgromadzenia III Reguły)*, red. H.E. Wyczawski, Warszawa 1981.

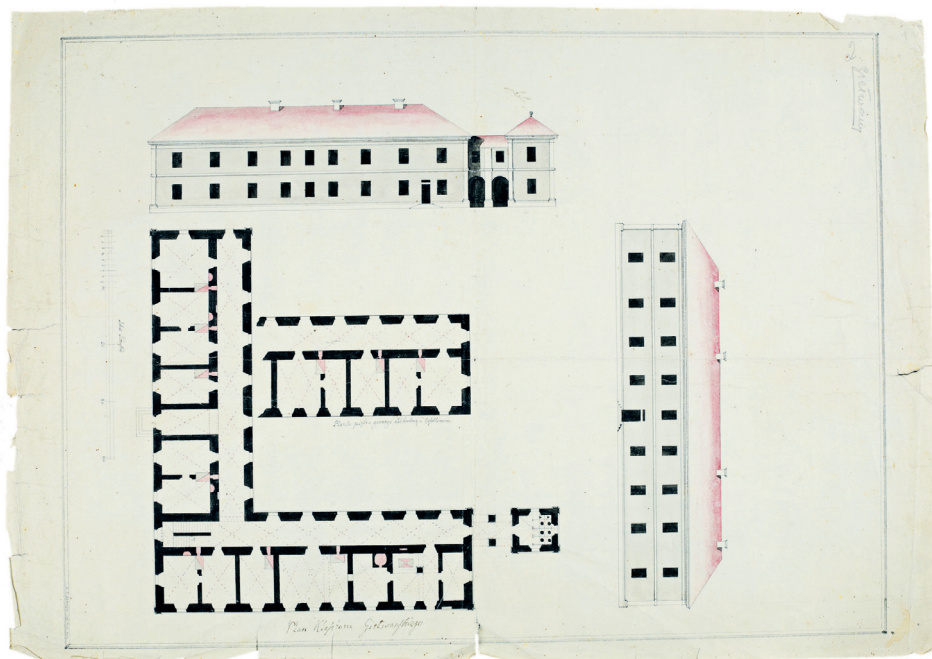
²⁹ LMAVB, RS, F18-177, k. 24v: „Admodum Reverendus Eximius Pater Magister Bartholomeus Casimirus Kamiński natus in villa Kamienki Wańki 1750 anno die 23 augusti”.

³⁰ „in Accademia Padvana privato studio de scientiis mathematicae et architectoniae”, LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 669, k. 151.

³¹ Historycy architektury podają błędną datę zaprojektowania dzwownicy w Drohiczynie – 1770 r. (*Katalog zabytków sztuki*, t. 12. *Województwo białostockie*, z. 1: *Siemiatycze, Drohiczyn i okolice*, red. M. Kałamajska Saeed, oprac. aut. M. Kałamajska-Saeed, wstępna inwent. I. Galicka, H. Sygietyńska, Warszawa 1996, s. 17), przeczą temu dane biograficzne K. Kamińskiego, miał on wówczas 20 lat, a do zakonu wstąpił dopiero w 1771 r.

³² V. Drėma, *Architektas Augustino Kosakauskio kūryba*, „Lietuvos TSR architektūros klausimai” 6, 1980, nr 2, s. 56–87.

Il. 1. Plan i fasada klasztoru gielwańskiego (lit. Gelvonai), 1788 r., architekt K. Kamiński; VUB RS, F73-294, k. 1.

do klasycyzmu³³. W 1788 r. zaprojektował klasztor franciszkanów w Gielwianach – niewielki, dwukondygnacyjny, narożny budynek połączony z kwadratową kaplicą na piętrze (do dziś zachowała się tylko jego część³⁴). W końcu XVIII i na początku XIX w. przebudował kościół Franciszkanów w Udziałach (Białoruś), zaprojektował budynki franciszkańskie w Żoginie (Żmudź)³⁵, zrekonstruował renesansowy klasztor w Norwiliszkach³⁶, a w latach 1816–1817 zaprojektował dzwonnice kościoła Franciszkanów w Pińsku³⁷.

³³ *Lietuvos architektūros istorija*, t. 2: *Nuo XVII a. pradžios iki XIX a. vidurio*, red. K. Čerbulėnas, A. Jankevičienė et al., Vilnius 1994, s. 291.

³⁴ VUB, RS, F3-291, k. 111: „Abrys na gielwanski klasztor i rozpoczęta fabryka murowanego klasztoru gielwańskiego, podług opisanja przez jegomości księcia Kazimierza Kamińskiego”. VUB, RS, F78-294, Plan klasztoru gielwiankiego, 1788 r.

³⁵ Możliwe, że klasztor w Żoginie zaprojektował, będąc jego gwardianem w 1799 r.; LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 669, k. 105; S. Rosiak, *Gmachy pofranciszkańskie w Wilnie a architekt o. Kazimierz Kamiński i malarz o. Franciszek Niemirowski*, w: *Prace i materiały sprawozdawcze Sekcji Historii Sztuki*, t. 2, z. 3. Wilno 1935, s. 315; *Lietuvos architektūros istorija...*, t. 2, s. 292.

³⁶ LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 669, k. 105: „Lateres coctos pro cenobio, cementum in magna quantitate, pecuniam in errario, frumentum in granis et alia permulta varii generis necessaria pro fabrica novi caenobii murati iuxta delineationem architecti Casimiri Kamiński”.

³⁷ *Kościóły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa brzeskoliteńskiego*, t. 4: *Kościół katedralny w Pińsku*, oprac. A. Oleńska, D. Piramidowicz, Kraków 2019, s. 35.

Il. 2. Miniatura z wizerunkiem Antoniego Niewiarowskiego, byłego prowincjała franciszkanów konwentualnych (po 1827 r.); VUB RS, F3-291, k. 1v.

Uczył także matematyki i fizyki w klasztorach w Wilnie i Drohiczynie, a w latach 1802–1805 został wybrany na prowincjała litewskiego³⁸. Prowadził dokumentację prowincji franciszkańskiej, opisał żywot św. Franciszka (dzieło nie zachowało się). W latach 1788–1796 wykładał matematykę, logikę, fizykę, a także architekturę w gimnazjum w Krożach³⁹. Najwyraźniej pod wpływem tej działalności pedagogicznej wpadł na pomysł opracowania dzieła poświęconego architekturze. Niestety, do dziś zachowały się zaledwie jego fragmenty, 11 stron dzieła pt. *Wiadomości początkowe architektury. O sklepieniach*, spisane w 1798 r.⁴⁰ Traktat zaplanowano jako dwuczęściową książkę, prawdopodobnie podręczne narzędzie raczej dla architektów amatorów niż profesjonalistów. We wspomnianym dziele poruszono

³⁸ A.G. Saliba, *I Franciscani Conventuali in Russia e Lituania. Documentazione storica (sec. XIII–XX)*, b.m.w. 2002, s. 130.

³⁹ K. Misius, *Kražių mokykla ir gimnazija 1773–1844 metais*, Vilnius 2015, s. 210.

⁴⁰ VUB, RS, F3-293.

nie tyle estetyczne, ile bardziej praktyczne, technologiczne zagadnienia konstrukcyjne⁴¹. Taki różnorodny dorobek o. Kazimierza świadczy o twórczej działalności tego franciszkanina.

O. Antoni Niewiarowski (5 II 1769⁴²–19 VI 1841⁴³) – historyk prowincji franciszkańskiej na Litwie (herbu Półkozic). Urodził się w powiecie drohickim, uczył się w Siemiatyczach, a następnie w Drohiczynie. Do zakonu franciszkanów wstąpił 2 sierpnia 1788 r., święcenia kapłańskie otrzymał 22 lipca 1793 r. Później uczył w szkole powiatowej w Kownie (1801 r.⁴⁴), został też doktorem teologii⁴⁵. Następnie w latach 1823–1826 był prowincjałem franciszkańskiej prowincji litewskiej⁴⁶. Według opracowanych przez niego przepisów klasztory prowincji były zobowiązane do sporządzania inwentarzy swoich archiwów, bibliotek i majątków. Jak wiadomo, po o. Antonim Gumowskim, który zapoczątkował księgę zmarłych braci franciszkanów prowincji litewskiej – Memoriał, o. Niewiarowski skrupulatnie tę pracę kontynuował⁴⁷.

Zapewne wizytacje różnych klasztorów prowincji zainspirowały go do przygotowania *Dziejów prowincji zakonnej litewskiej franciszkanów czyli Braci Mniejszych Konwentualów w krótkiej treści zebrane od nastania prowincji. Za rządu kościołem katolickim rzymskim Innocentego XI papieża, Polską Jana III Sobieskiego króla, zakonem franciszkańskim ministra generała LXXV Antoniego Aversani*⁴⁸. To niepublikowane dzieło (obecnie przechowywane w Dziale Rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego) jest zbiorem źródeł do dziejów franciszkańskiej prowincji litewskiej, zawierającym chronologiczne wypisy różnych dokumentów i ich streszczenia, opisujące historię poszczególnych klasztorów na jej terenie. Notabene, na początku tego zbioru zachował się miniaturowy portret o. Antoniego Niewiarowskiego, namalowany akwarelą (po 1827 r.) zapewne przez Ernsta von Lemensznewskiego⁴⁹. W zbiorze tym znajdują się także fragmenty zebrań kapitulnych, rozkazy ówczesnych władz oraz spisy mnichów. Wspomniana praca jest cennym kompendium źródeł historycznych franciszkańskiej prowincji litewskiej w latach 1687–1832. Jednocześnie świadczy o kontynuacji przez

⁴¹ R. Butvilaitė, *Architektūros studijos Vilniaus universitete 1773–1832 metais*, Vilnius 2009, s. 174–177.

⁴² J. Makarczyk, *op. cit.*, s. 201.

⁴³ Archiwum Prowincjalne Franciszkanów (OFMConv) w Krakowie, sygn. E-I-6a, A. Karwacki, *Materiały do historii klasztorów franciszkańskich*, t. 6, k. 89–90.

⁴⁴ J. Makarczyk, *op. cit.*, s. 201.

⁴⁵ LMAVB, RS, F273-144, Wizytacja klasztoru olkinickiego, 1830 r., k. 22.

⁴⁶ A.G. Saliba, *op. cit.*, s. 132.

⁴⁷ D. Baronas, *Mažesniųjų brolių konventualų memorialo tekstas ir kontekstas. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės mirusiųjų knygos XVI–XVIII a.*, w: *Ganytojai ir broliai. Biografistikos perspektyva*, red. M. Jakulis, Vilnius 2018 (Bažnyčios Istorijos Studijos, t. 9), s. 297.

⁴⁸ VUB, RS, F3-291.

⁴⁹ *Ibidem*, k. 1v; za tę informację dziękuję Koleżance dr Inie Każuro, zob. <https://biblioteka.vu.lt/apie/naujienos/1340-pranciskono-antonijaus-neverovskio-portreto-misle> (dostęp: 21 VI 2022).

o. Niewiarowskiego prac wcześniejszych historyków zakonu franciszkanów – Marka Korony, którego dzieło wydano w 1637 r., Jakuba Franciszka Dłuskiego z 1671 r. i Antoniego Grzybowskiego z 1740 r.⁵⁰

O. Karol Antoni Gaudenty Żera (3 XI 1743–22 X 1802) jest znanym pisarzem gatunku fasetowego tamtych czasów. Urodził się w województwie podlaskim, w parafii perlejewskiej, we wsi Żery, w rodzinie Antoniego i Franciszki z Czar-kowskich Żerów (herbu Ślepowron). Początkowo studiował w kolegium jezuickim w Drohiczynie, do franciszkanów wstąpił 12 lutego 1764 r. Śluby zakonne złożył nieco później, 8 marca 1768 r. Do tych już znanych faktów z jego biografii możemy dodać jeszcze kilka nowych szczegółów. Wiadomo, że był kaznodzieją w Drohiczynie, a także spowiednikiem drohickich sióstr benedyktynek oraz gwardianem klasztorów w Kołtynianach (1795–1796⁵¹) i w Drohiczynie (1797–1802⁵²). Najbardziej odznaczył się swoim zbiorem opowieści, anegdot – *Vorago rerum, torba śmiechu, groch z kapustą, a każdy pies z innej wsi*. W tym dziele wyczuwalne są niuanse życia autora i życia zakonnego. Dominująca w opowieściach swobodna forma autentycznych dialogów oddaje specyfikę różnych warstw społecznych w różnych regionach (np. Kowna, Pińska, Drohiczyna): magnatów, szlachty, mieszczan, chłopów, żargonu żydowskiego, jednocześnie odsłaniając realia codzienności⁵³. Jako gwardian klasztoru w Drohiczynie w 1796 r. sporządził listę ofiarodawców, dobrodziejów tego klasztoru w latach 1678–1783: *Phenix de pulveribus resuscitatus, svaviter suam canit modulenam*⁵⁴. Interesował się także historią Podlasia, studiował dzieła Jana Długosza, Marcina Kromera, Aleksandra Gwagnina, Macieja Strykowskiego, Alberta Wijuka-Kojałowicza i innych, mając na celu odrodzenie historii klasztoru drohiczynskiego, interesował się fundacjami klasztorów prowincji litewskiej, sporządził chronologiczny schemat ich powstania⁵⁵. W końcu napisał piękne elogium poświęcone swojemu *conventus paternalis* w Drohiczynie, mając nadzieję, że ten franciszkański klasztor wkrótce się odrodzi (zob. Aneks).

Historie tych trzech franciszkanów odsłaniają więc różne etapy ich działalności, ukazując nie do końca poznany wkład kultury zakonnej i jej piękno.

⁵⁰ Szerzej o tym zob. D. Baronas, *Vilniaus pranciškonų kankiniai ir jų kultas XIV–XX a. (Istorinė studija ir šaltiniai) = Fratres minores martyres Vilnenses eorumque cultus saec. XIV–XX (Studium historicum et editio fontium)*, Vilnius 2010 (Studia Franciscana Lithuanica, t. 4), s. 161–232.

⁵¹ P. Borowik, *Kościół i klasztor OO. Franciszkanów w Świsłoczy Ogińskich*, „Przegląd Wschodni” 7, 2001, nr 4, s. 1029.

⁵² E. Borowski, *op. cit.*, s. 173.

⁵³ K. Żera, *Vorago rerum, torba śmiechu, groch z kapustą, a każdy pies z innej wsi...*, wstęp, kom. i oprac. K. Żukowska, Warszawa 1980.

⁵⁴ T. Jaszczółt, *Lista dobrodziejów klasztoru franciszkańskiego...*, s. 133–173; E. Borowski, *op. cit.*, s. 176; oryginalny tekst przechowuje: LMAVB, RS, F17-193.

⁵⁵ LMAVB, RS, F17-193, k. 1–3.

Wnioski

Klasztor franciszkanów w Drohiczynie (założony na początku XV w.) był jednym z najsłynniejszych na Podlasiu, cieszącym się poparciem wielu warstw społecznych o różnym statusie. Działalność duszpasterska, pedagogiczna i charyzma zakonu franciszkanów przyciągnęły do tego klasztoru wielu młodych ludzi, głównie spośród drobnej szlachty. Z jednej strony więzy horyzontalne, a więc koligacje rodzin związanych z franciszkanami z okoliczną szlachtą pozwoliły przyciągnąć więcej kandydatów z jej grona. Jednocześnie przykład osoby, która wybrała drogę zakonną, zachęcał 2–5 innych mężczyzn z tej samej rodziny, tworząc w ten sposób „franciszkańskie” dynastie rodzin. W ten sposób powstał system zapewniający dużą liczbę nowicjuszy, którego głównymi elementami były: status klasztoru drohickiego, jego sława, charyzma franciszkańska, *memoria* fundatorów oraz więzy horyzontalne (koligacje) i wertykalne (przykłady franciszkanów w rodzinie). Wreszcie system ten – ciągle fluktuujący i zapewniający wielu adeptów – wyjaśnia, dlaczego w okresie od drugiej połowy XVIII do początku XIX w. 68% zakonników należących do litewskiej prowincji franciszkanów konwentualnych wywodziło się ze szlachty, w większości z Podlasia. Nic więc dziwnego, że herb był istotnym elementem ich klasztornej identyfikacji.

W tym licznym gronie zakonników pochodzących z Podlasia odnajdujemy przykłady mnichów działających w różnych dziedzinach kultury. Pierwszym z nich jest o. Kazimierz Kamieński, który studiował architekturę we Włoszech, umiejętnie zastosował swoją wiedzę w praktyce, stając się architektem prowincji, którego decyzje dotyczyły praktycznie każdego klasztoru prowincji. Drugi – o. Antoni Niewiarowski – kontynuował dzieło innych franciszkanów: Marka Korony, Jakuba Franciszka Dłuskiego, Antoniego Grzybowskiego, opisując historię zakonu prowincji litewskiej. Trzeci – o. Karol Żera, który doskonale władał piórem, pozostawił uchwycony oczami franciszkanina zbiór opowieści i anegdot, żywe źródło codzienności ówczesnego społeczeństwa.

Zatem ta liczna warstwa franciszkanów składająca się z twórczych osobowości szlachty podlaskiej od drugiej połowy XVIII do początku XIX w. tworzyła jeden z najważniejszych ośrodków zapewniających żywotność franciszkańskiej prowincji litewskiej i jej rozpoznawalność w ówczesnym społeczeństwie.

Aneks

Elogium o. Karola Żery poświęcone klasztorowi franciszkanów w Drohiczynie, 30 marca 1797 r.*

O ptaku Feniksie osobliwszą rzecz piszą rymotwórcy, iż po skończonym swym życiu w prochach zagrzebiony przez lat 100, a po wypłynieniu lat stu znów z śmiertelnych swoich powstaje popiołów i w górę wylatając śpiewa: *post fata resurgo*, oznajmując rzeczy w przeszłym czasie upłynnione.

Ale nasz Feniks podlasko-drohicko-franciszkański barzo się opóźnił z swym z martwych wstaniem, gdyż umarłszy od kilkuset lat podczas straszliwych inkursji i wielokrotnych konflagrat powstaje dopiero z śmiertelnych swoich popiołów w roku 1797, dla czego mówić o nim trzeba:

Feniksie nieboże, mizerne Twoje zboże,
Długie lata spałeś, o nas zapomniałeś,
Barzo nam późno rzeczy przeszłe zwiastujesz,
Choć przyszłe lat naszych zmartwychwstanie wiernie oznajmujesz,
Słusznie wyznać o Tobie trzeba,
Żeś niegodzien widzieć Feba
Do którego się wzbijasz w górę,
Wypatrzywszy sobie parę,
Bo *supina negligentia in Resurrectione tua* dolecić Ci do niego nie dozwala.
Jak o przeszłościach wierzyć tobie?
Gdyś zapomniiał sam o sobie,
Jednak głoś, co umiesz i prawdę być rozumiesz,
Wszak podług powieści: lepszy rydz, niżeli nic,

Odpowiedź Feniksa:

Powiem, co sobie przypomniałem
Milczeniem pokryję, co zapomniałem.

Ksiądz Karol Gaudenty Żera złożył takie wiersze przy zmartwychwstanie Feniksa jak te, tak i pierwsze. Roku 1797 marca 30 dnia.

Źródło: LMAVB, RS, F17-197, k. 1.

* Tekst przygotowany według: *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, oprac. K. Lepszy, Wrocław 1953.

Streszczenie

Artykuł dotyczy szlachty podlaskiej, która w prowincji litewskiej zakonu franciszkanów konwentalnych od drugiej połowy XVIII do początku XIX w. stanowiła aż 39% wstępujących do tego zakonu. Zjawisko to było spowodowane kilkoma czynnikami. Po pierwsze, działalnością duszpasterską, pedagogiczną i charyzmą franciszkanie z drohiczyńskiego klasztoru przyciągali do zakonu wielu młodych ludzi, głównie spośród drobnej szlachty. Po drugie, więzy horyzontalne, tj. koligacje z okoliczną szlachtą, pozwalały rekrutować wielu kandydatów spośród jej grona. Po trzecie, przykłady wyboru drogi zakonnika w rodzinie przyciągały 2–5 innych mężczyzn z tej samej rodziny. I tak powstało fenomenalne zjawisko – „franciszkańskie” dynastie rodzin w zakonie i tym samym system zapewniający dużą liczbę nowicjuszy. W tym licznym gronie podlaskich zakonników działał i architekt o. Kazimierz Kamiński, i historyograf zakonu o. Antoni Niewiarowski, i pisarz o. Karol Żera. To pozwoliło na ukształtowanie się w okresie od drugiej połowy XVIII do początku XIX w. jednego z ważnych ośrodków franciszkańskiej prowincji litewskiej i jej rozpoznawalność.

‘The Noble Order’: the Role of the Podlasie Nobility in the History of the Lithuanian Province of the Conventual Franciscans (from the Second Half of the Eighteenth to the Early Nineteenth Century)

Summary

The article seeks an answer to why the nobility of Podlasie accounted for as much as 39 per cent of the members of the Conventual Franciscan Order in the Lithuanian province between the second half of the eighteenth and the early nineteenth century. Several factors caused this phenomenon. Firstly, the pastoral, pedagogical activities and charisma of the Franciscans of the Drohiczyn monastery attracted to the order many young people, mainly from among the petty nobility. Secondly, horizontal ties, i.e. colligations with the local nobility, made it possible to recruit more candidates from among their ranks. Thirdly, one monk in the family attracted two to five other men from the same family. Thus, a phenomenon in the form of the ‘Franciscan’ family dynasties in the monastery emerged, and hence a system that ensured many novices. This large group of monks from Podlasie included the architect Fr Kazimierz Kamiński, the historiographer of the order Fr Antoni Niewiarowski, and the writer Fr Karol Żera. This allowed for the formation of one of the important centres of the Lithuanian Franciscan Province and its recognition in the second half of the eighteenth and the early nineteenth century.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archiwum Prowincjalne Franciszkanów (OFMConv) w Krakowie, sygn. E-I-6a.
Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Vilnius (LMAVB), Rankraščių skyrius (RS), F17-193; F18-177; F273-144.
Lietuvos valstybės istorijos archyvas, Vilnius (LVIA), f. 1135, ap. 20, b. 669.
Vilniaus universiteto biblioteka (VUB) Rankraščių skyrius (RS), F3-291, 293; F4-36467; F78-294.

Źródła drukowane

- Strzała wieczney szczęśliwości [...] Pana P. Mikołaja Krzysztofa z Chalca Chaleckiego Woiewody Nowogrodzkiego [...]*, Wilno: W drukarni OO. Bazylianów Ś. Troycy, 1654.
- Kuczyński W., *Pamiętniki 1668–1737*, red. J. Maroszek, Białystok 1999.
- Vilniaus Mažesniųjų brolių konventualų Memorialas 1702–1832*, red. D. Baronas, Vilnius 2021 (Studia Franciscana Lithuanica, t. 8).
- Żera K., *Vorago rerum, torba śmiechu, groch z kapustą, a każdy pies z innej wsi...*, wstęp, kom. i oprac. K. Żukowska, Warszawa 1980.

Opracowania

- Baronas D., *Mažesniųjų brolių konventualų memorialo tekstas ir kontekstas. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės mirusiųjų knygos XVI–XVIII a.*, w: *Ganytojai ir broliai. Biografistikos perspektyva*, red. M. Jakulis, Vilnius 2018 (Bažnyčios Istorijos Studijos, t. 9), s. 257–308.
- Baronas D., *Vilniaus pranciškonų kankiniai ir jų kultas XIV–XX a. (Istorinė studija ir šaltiniai) = Fratres minores martyres Vilnenses eorumque multus saec. XIV–XX (Studium historicum et editio fontium)*, Vilnius 2010 (Studia Franciscana Lithuanica, t. 4).
- Borkowska M. OSB, *Życie codzienne polskich klasztorów żeńskich w XVII–XVIII wieku*, Kraków 2017.
- Borowik P., *Kościół i klasztor OO. Franciszkanów w Świsłoczy Ogińskich*, „Przegląd Wschodni” 7, 2001, nr 4, s. 1027–1040.
- Borowski E., *Działalność franciszkanów w Drohiczynie nad Bugiem od schyłku XIV wieku do 1832 roku*, „Studia Teologiczne” 10, 1992, s. 159–207.
- Butvilaitė R., *Architektūros studijos Vilniaus universitete 1773–1832 metais*, Vilnius 2009.
- Drėma V., *Architekto Augustino Kosakauskio kūryba*, „Lietuvos TSR architektūros klausimai” 6, 1980, nr 2, s. 56–87.
- Drungilas J., *Lietuvos mažesniųjų brolių konventualų provincijos kolektyvinis portretas (XVIII a. antroji pusė – XIX a. pradžia)*, w: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė: Luomas. Pašaukimas. Užsiėmimas*, red. R. Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius 2019 (XVIII Amžiaus Studijos, t. 5), s. 44–64.
- Gapski H., *Rekrutacja do zakonów męskich w Polsce w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku*, Lublin 1987.
- Jaszczołt T., *Kuczyńscy i Lubowiccy herbu Ślepowron (Korwin) w ziemi drohickej od XV do połowy XVI wieku – zarys dziejów rodziny*, „Ciechanowiecki Rocznik Muzealny” 4, 2008, s. 155–210.
- Jaszczołt T., *Lista dobrodziejów klasztoru franciszkańskiego w Drohiczynie z lat 1678–1783*, w: *Małe miasta: zabytki*, red. M. Zemło, R. Dobrowolski, Lublin–Supraśl 2009 (Acta Collegii Suprasliensis, t. 12), s. 133–173.
- Katalog zabytków sztuki*, t. 12. *Województwo białostockie*, z. 1: *Siemiatycze, Drohiczyn i okolice*, red. M. Kałamajska Saeed, oprac. aut. M. Kałamajska-Saeed, wstępna inwent. I. Galicka, H. Sygietyńska, Warszawa 1996.
- Kościół i klasztorzy rzymskokatolickie dawnego województwa brzeskolitewskiego*, t. 4: *Kościół katedralny w Pińsku*, oprac. A. Oleńska, D. Piramidowicz, Kraków 2019.
- Laszuk A., *Ludność województwa podlaskiego w drugiej połowie XVII wieku*, Warszawa 1999.
- Lietuvos architektūros istorija*, t. 2: *Nuo XVII a. pradžios iki XIX a. vidurio*, red. K. Čerbulėnas, A. Jankevičienė et al., Vilnius 1994.
- Litak S., *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 roku. Struktury administracyjne*, Lublin 1996.
- Makarczyk J., *Prowincja litewsko-białoruska Zakonu Braci Mniejszych Konwentalnych w latach 1687–1845*, Grodno 2012.
- Maroszek J., *Klasztor Podlasia. Źródła kultury i świadomości narodowej*, Białystok 1995.
- Misius K., *Kražių mokykla ir gimnazija 1773–1844 metais*, Vilnius 2015.

- Oexle G.O., *Memoria als Kultur*, w: *idem, Memoria als Kultur*, Göttingen 1995, s. 9–78.
- Rosiak S., *Gmachy pofranciszkańskie w Wilnie a architekt o. Kazimierz Kamiński i malarz o. Franciszek Niemirowski*, w: *Prace i materiały sprawozdawcze Sekcji Historii Sztuki*, t. 2, z. 3, Wilno 1935, s. 315.
- Saliba A.G., *I Franciscani Conventuali in Russia e Lituania. Documentazione storica (sec. XIII–XX)*, b.m.w. 2002.
- Słownik polskich pisarzy franciszkańskich: (Bernardyni i Franciszkanie Śląscy, Franciszkanie Konwentualni, Klaryski oraz Zgromadzenia III Reguły)*, red. H.E. Wyczawski, Warszawa 1981.

Jonas Drungilas (ur. w 1978 r. w Plungianach; lit. Plungė) – dr, pracownik naukowy Oddziału Archeografii Instytutu Historii Litwy. Zainteresowanie naukowe: antroponimia, genealogia, migracja i społeczna historia szlachty Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVI–XVIII w., historia małych magdeburskich miast i miasteczek Litwy, franciszkanie w Wielkim Księstwie Litewskim. Autor książki: *Erelis lokio guolyje. Lenkų bajorai Žemaitijoje XVI–XVIII a.: migracija, kalba, atmintis*, Vilnius 2019 oraz edycji źródłowych: *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai*, t. 8: *Lazdijai, Simnas*, Vilnius 2013; t. 9: *Berznykas, Liudvinavas, Pilypavas*, Vilnius 2021. E-mail: jons.drungilas@gmail.com